

Analyzing the Cultural Position of Islamic Hijab in Satisfying Women's Biological and Spiritual Needs

Mahdi Amani^{1*}, Rahim Mirderikvandi^{2*}

1. M.A. Student, Department of General Psychology, Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Psychology, Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom, Iran.

Citation: Amani, M., Naderi, Z., & Mirderikvandi, R. (2025). Analyzing the cultural position of islamic hijab in satisfying women's biological and spiritual needs . *Journal of Woman Cultural Psychology*, 16(63), 81-93.

<http://dx.doi.org/10.61186/iau.1199874>

ARTICLE INFO

Received: 18.01.2025

Accepted: 08.03.2025

Corresponding Author:

Mahdi Amani

Email:

mahdi503090@gmail.com

Keywords:

Hijab

Biological needs

Spiritual needs

Abstract

The purpose of this study was to analyze the cultural position of hijab in satisfying the biological and spiritual needs of women. The research universe consisted of all Islamic texts related to hijab. The sample of the research enfolded the texts related to the hijab and women's biological and spiritual needs. The method of the study was descriptive-analytical. To collect data library procedure was implemented via note taking on index cards from the published references. The data then were analyzed by descriptive-analytical method. The findings of the research showed that in the verses of the Qur'an and the hadiths of the infallibles, the limits and conditions for hijab were determined. The results also indicated that human biological needs, according to Maslow, were physiological needs and the need for safety. The psycho-spiritual needs also included the need for belonging and love, the need for respect, the need for self-actualization, the need for connection and belonging to God, the need for spiritual safety, the need for friendship with God, the need for dignity (self-esteem and moral freedom), the need for spiritual self-actualization, and closeness to God. In other words, concerning the hijab had a significant impact on satisfying these needs in women. By considering the recommended clothing in Islam, satisfying these needs is also facilitated. In general, hijab plays an important role in satisfying women's biological and psycho-spiritual needs.

Extended abstract

Introduction: The concept of modesty and hijab in divine religions aims to preserve the material and spiritual dignity of women and men and provides a basis for their growth and perfection. Islamic hijab encompasses covering and maintaining boundaries in the presence of non-mahrams (those to whom one can marry) and means limiting the display of the body and adornments to non-mahrams and avoiding provocative interactions. Human needs include states of deprivation or deficiency that are essential for the continued existence of living beings. Islam pays attention to human needs and its commandments are aimed at ensuring both worldly and eternal happiness for humans. One of these commandments is the manner of women's dress. In this regard the purpose of this study was to analyze the cultural position of hijab in satisfying the biological and spiritual needs of women.

Method: The research universe consisted of all Islamic texts related to hijab. The sample of the research enfolded the texts related to the hijab and women's biological and spiritual needs. The method of the study was descriptive-analytical. To collect data library procedure was implemented via note taking on index cards from the published references. The data then were analyzed by descriptive-analytical method.

Results: The findings of the research showed that in the verses of the Qur'an and the hadiths of the infallibles, the limits and conditions for hijab were determined. The results also indicated that human biological needs, according to Maslow, were physiological needs and the need for safety. The psycho-spiritual needs also included the need for belonging and love, the need for respect, the need for self-actualization, the need for connection and belonging to God, the need for spiritual safety, the need for friendship with God, the need for dignity (self-esteem and moral freedom), the need for spiritual self-actualization, and closeness to God. In other words, concerning the hijab had a significant impact on satisfying these needs in women. By considering the recommended clothing in Islam, satisfying these needs is also facilitated. In general, hijab plays an important role in satisfying women's biological and psycho-spiritual needs.

Conclusions: To explain the findings of the research it should declared that hijab plays an important role in satisfying women's biological and psycho-spiritual needs. From a biological point of view, hijab moderates the satisfaction of sexual instinct and also increases the feeling of security against inappropriate looks and behaviors. Psychologically, the hijab gives women a sense of belonging to a community with shared values and increases respect for themselves and from others. Also, the hijab helps women focus on inner values and self-actualization, fostering a sense of closeness and spiritual connection with God. By observing the hijab, the sense of peace and psychological security increases, and women feel that they are walking on the path of God's satisfaction. Proper clothing also increases self-esteem and a sense of freedom in practicing moral matters, and helps women to get closer to their spiritual goals and achieve spiritual flourishing.

Authors Contributions: Mehdi Amani: Collecting data, designing the general framework, correcting the article and corresponding author. Dr. Rahim Mirderikvandi: Organizing content, ideating and helping to gather relevant data. All authors reviewed and approved the final version.

Acknowledgments: The authors would like to express their gratitude to all those who contributed to the achievement of this article.

Conflict of Interest: The authors declared there are no conflicts of interest in this article.

Funding: This article did not receive any financial support.

واکاوی جایگاه فرهنگی حجاب اسلامی در ارضاء نیازهای زیستی و معنوی بانوان

مهدی امانی^{۱*}، رحیم میردیریکوندی^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه روان‌شناسی عمومی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم، ایران.
۲. استادیار، گروه روان‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر، واکاوی جایگاه فرهنگی حجاب در ارضاء نیازهای زیستی و معنوی بانوان بود. جامعه پژوهش، تمامی متون مربوط به حجاب بود. نمونه پژوهش، مطالب مرتبط با حجاب و نیازهای زیستی و معنوی بانوان بود. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بود. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و به صورت فیش برداری از منابع مکتوب صورت گرفت. سپس داده‌ها به صورت توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که در آیات قرآن و روایات معصومان، حدود و شرایط پوشش برای حجاب مشخص شده است. همچنین نتایج حاکی از این است که نیازهای زیستی انسان طبق نظر مزلو، نیاز فیزیولوژیکی و نیاز به ایمنی است و نیازهای روانی-معنوی نیز شامل نیاز به تعلق پذیری و محبت، نیاز به احترام، نیاز به خودشکوفایی، نیاز ربط و تعلق به خدا، نیازهای ایمنی جویی معنوی، نیاز دوستی با خدا، نیاز به کرامت (عزت نفس و آزادگی اخلاقی)، نیاز به خودشکوفایی معنوی و تقرب به خدا بود. به عبارتی رعایت حجاب در ارضاء این نیازها در بانوان تأثیرات به‌سزایی دارد و با رعایت پوشش مورد توصیه در اسلام، ارضاء این نیازها نیز تسهیل می‌شود. در کل حجاب نقش مهمی در ارضای نیازهای زیستی و روانی-معنوی زنان دارد.

کلیدواژگان: حجاب، نیازهای زیستی، نیازهای معنوی.

مقدمه

حجاب (veil) نمادی از خلقت الهی است که هدف آن حفظ شأن و حرمت مادی و معنوی زنان و مردان است و بستر رشد و کمال آنان را تا بالاترین مراتب انسانیت فراهم می‌کند. حجاب و پوشش یکی از احکام الهی در ادیان آسمانی است و خداوند که بر تمامی اسرار آفرینش آگاه است، زیبایی، امنیت، رشد و تعالی انسان‌ها، به ویژه زنان، را در حفظ حجاب و عفاف قرار داده است (Gheiratmand et al., 2014). حجاب در آیات قرآن و روایات معصومان به این معناست که زنان باید بدن و زینت‌های خود را از دیدگان افراد نامحرم مخفی کنند و از انجام هرگونه رفتار تحریک‌آمیز خودداری نمایند (Haqshenas, 2007). نیاز (need) مفهوم وسیعی دارد و در زمینه‌های مختلف تعاریف متفاوتی از آن ارائه می‌شود. نیاز در روان‌شناسی به حالت محرومیت یا کمبود در ارگانیزم اطلاق می‌شود که این کمبود برای استمرار حیات موجود زنده ضرورت دارد (Shojaei, 2007). آبراهام مزلو (Abraham Maslo, 1970)، روان‌شناس انسان‌گرا در نظریه‌اش سلسله مراتب نیازهای انسان (پنج نیاز) را مطرح کرد که به هرم نیازهای مزلو معروف است از نظر وی، نیاز به احترام با دو مؤلفه نقش اساسی دارد؛ یکی نیاز شخص به عزت نفس و دیگری نیاز به احترام از سوی مردمان دیگر می‌باشد (Schultz, 2009, Translated by Karimi et al., 2013). با مطالعه در مورد ویژگی‌های شخصیتی انسان‌ها روشن می‌شود که آنان دارای نیازهای متعددی هستند که ارضاء آن‌ها موجب رشد و تکامل می‌شود. اگر این نیازها به گونه صحیح ارضاء نشوند اسباب ناهماهنگی ابعاد شخصیت انسان را فراهم می‌آورند؛ در نتیجه موجب اختلال در زندگی فردی و اجتماعی می‌شوند (Schultz, 2009, Translated by Karimi et al., 2013). از طرف دیگر دین اسلام که شامل باورهای اعتقادی و دستورات عملی است، دینی کامل و جهان‌شمول است که در تمامی ابعاد خود به نیازهای انسان و ابعاد وجودی وی توجه داشته و هر چه به آن دستور داده است مطابق نیازهای انسان و در راستای تأمین سعادت دنیوی و اخروی وی بوده است (Ahmadi, 2001). از این رو یکی از دستورالعمل‌هایی که مطابق نیازهای زنان است و با ظهور اسلام، بیشترین دستورات در مورد آن صورت گرفته است، نحوه پوشش زنان می‌باشد (Aghayani chavoshi et al., 2010).

با جستجو در منابع معتبر علمی و مطالعه مقالات و کتب علمی، پژوهش‌های زیادی در زمینه حجاب پیدا شد. اما در حیطه پژوهش حاضر، مورد مشابهی یافت نشد. با این حال به نتایج تعدادی از پژوهش‌های علمی صورت گرفته در این زمینه پرداخته شد. (Asadi et al., 2017) در پژوهشی به بررسی رابطه بین ابعاد عزت نفس و نگرش به حجاب در بین دانشجویان زن متأهل و مجرد پرداختند؛ نتایج حاصل از این پژوهش حاکی از این است که رابطه معناداری بین نگرش به حجاب و عزت نفس وجود دارد و با افزایش نمره نگرش به حجاب نمره عزت نفس در ابعاد مختلف بالا می‌رود. (Gheiratmand et al., 2014) در پژوهشی به بررسی آثار فردی و اجتماعی حجاب و نقش آن در امنیت اجتماعی زنان، پرداخته‌اند. (Jahangiri & Shojaei, 2011) در پژوهشی به بررسی رابطه بین میزان باور به حجاب و خودپنداره در میان دانشجویان پرداخته‌است که نتایج آن حاکی از این است که بین تصور دانشجویان از خود و میزان باور به حجاب رابطه معناداری وجود دارد و هرچه تصور از خود آن‌ها بهتر باشد نمره باور آن‌ها به حجاب افزایش داشته است. (Hosseinzade et al., 2017) در تحقیقات خود به بررسی رابطه عوامل اجتماعی و فرهنگی و نگرش به هنجار پوشش اسلامی (حجاب) در دانشگاه کاشان پرداخته‌اند؛ نتایج این پژوهش نشان داد که عوامل مختلفی در نگرش به حجاب اثرات مثبت مستقیم و غیر مستقیم دارد. پیشرفت تکنولوژی و عدم وجود قوانین درست نظارتی باعث ایجاد شبهات زیادی در ماهیت، حکم شرعی و آثار حجاب شده است. کلمه حجاب در مورد پوشش زن یک اصطلاح جدید است و در قدیم و به خصوص در اصطلاح فقها کلمه ستر که به معنای پوشش است به کار رفته است (Motahhari, 2017). این در حالی است که حجاب صرفاً یک حکم شرعی نیست؛ بلکه به عنوان یکی از اصول فرهنگی و اجتماعی در بسیاری از جوامع مطرح است. بنابراین در راستای روشن شدن حدود مسئله حجاب و بیان آثار آن لازم است پژوهش مناسبی در این زمینه صورت بگیرد تا در کنار سایر پژوهش‌های مرتبط با مسئله حجاب، خلأهای موجود در این زمینه تا حد امکان پر شود. از این رو پژوهش حاضر درصدد بررسی حدود حجاب به معنای عام آن که شامل کیفیت تعامل زن با مرد نیز می‌شود و نقش آن در ارضاء نیازهای فطری زنان،

با استناد به منابع اسلامی و علم روان‌شناسی می‌باشد. بدین ترتیب هدف پژوهش حاضر، واکاوی جایگاه فرهنگی حجاب در ارضاء نیازهای زیستی و معنوی بانوان بود.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بود. جامعه پژوهش تمامی متون مربوط به حجاب بود. نمونه پژوهش مطالب مرتبط با حجاب و نیازهای زیستی و معنوی بانوان بود.

روش اجرا

در این پژوهش، جهت گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و به صورت فیش برداری از منابع مکتوب روان‌شناسی و منابع اسلامی مرتبط با حجاب و نیازهای زیستی و معنوی بانوان استفاده شد. سپس داده‌ها به صورت توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها

مسئله حجاب که در حوزه مسائل زنان جا می‌گیرد، مقوله‌ای است که در ابعاد مختلف فرهنگی، حقوقی، سیاسی، اجتماعی و خانوادگی قابل بررسی است. در سال‌های اخیر به دلایل متعددی از قبیل تهاجم فرهنگی، منافع سیاسی و... ابعاد مختلفی به این مسئله داده شده است. یکی از این ابعاد بعد فرهنگی حجاب است، در واقع فرهنگ حجاب از دیرباز از اصول مهم دینی و اجتماعی بانوان ایرانی حتی قبل از اسلام بوده که در ذیل به این مقوله و نیازهای انسان پرداخته شد:

مفهوم لغوی واصطلاحی حجاب

بررسی لغوی حجاب نه تنها پر فایده و مهم است؛ بلکه برای ورود به مباحث لازم و ضروری به نظر می‌رسد (Hosseinzadeh et al., 2017). کلمه حجاب از ماده (ح ج ب) است که با مراجعه به لغت تعاریف مختلفی برای آن یافت می‌شود. برای مثال صاحب کتاب العین گفته است: «الحجاب ما حجب به شیء عن شیء» (Farahidi, 1985)، به این معنا حجاب، به چیزی گفته می‌شود که چیزی توسط آن، از چیزی دیگر پنهان می‌شود. معنای دیگری که در لغت برای حجاب آمده است: «الحجاب کل ما حال بین شیئین» (Hosseinzadeh et al., 2017) که به معنای حائل میان دو چیز می‌باشد. بنابراین به پوشش زنان از آن جهت حجاب گفته می‌شود که بدن و زینت زنان را از افراد نامحرم پنهان می‌کند. حجاب از اصطلاحات خاص دین اسلام است؛ در نتیجه برای دستیابی به تعریف صحیح آن باید به منابع اسلامی رجوع کرد. برخی حجاب را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «حجاب در آیات و روایات به این معناست که زنان باید بدن و زینت‌های خود را از دیدگان افراد نامحرم مخفی کنند و از انجام هرگونه رفتار تحریک‌آمیز خودداری نمایند» (Haqshenas, 2007). یا برخی دیگر بر اساس آیات قرآن، حجاب اسلامی را اینگونه تعریف کرده‌اند: «حجاب به معنای پوشش و حفظ حریم در برابر نامحرم در جنبه‌های مختلف است. این امر شامل محدود کردن نمایش بدن و زینت‌ها به افراد غیرمحرّم و جلوگیری از هرگونه تعامل تحریک‌آمیز می‌شود» (Asadi et al., 2017). از دو تعریف فوق الذکر به خوبی روشن می‌شود که محدوده حجاب به معنای مصطلح اسلامی آن، منحصر در پوشش نیست و در برگیرنده برخی افعال و تعاملات اجتماعی نیز می‌شود.

-حدود حجاب در اسلام:

اسلام به عنوان دینی جامع، جهان‌شمول و آخرین شریعت فرستاده شده از ناحیه خداوند متعال توجه ویژه‌ای به نیاز انسان در زمینه‌های اعتقادی، عملی و اخلاقی داشته است. در هریک از این زمینه‌ها اسلام با ارائه برنامه‌هایی مناسب سعی در تعدیل نیازهای انسان و روابط وی با سایر موجودات داشته است. دستورات الهی در ناحیه حجاب

نیز به همین دلیل بوده است. بی شک اسلام دینی نیست که از حضور زنان در اجتماع نهی کند بلکه همواره از زمان پیامبر خدا تا زمان معاصر ما زنان در اجتماعات و عرصه‌های مختلف حضور داشته‌اند. ولی این اصل که باید بین زن و مرد حریم و محدوده‌ای باید رعایت شود همواره رعایت شده است (Motahhari, 2006). در ادیان گذشته نیز حجاب وجود داشته است، ولی در دین اسلام احکام مرتبط با حجاب پیشرفت کرده و برای آن حدی مشخص شده است (Rajabi, 2008).

آیات و روایات مرتبط با حجاب به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند. دسته اول به تبیین نحوه پوشش بانوان می‌پردازند، آیات قرآن مانند (نور، ۳۰ و ۳۱)، (احزاب، ۵۹) که در آن‌ها دستورات لازم در مورد چگونگی پوشش داده شده است. در این باب روایات فراوانی نیز وجود دارد مانند روایتی از امیرالمؤمنین که فرموده‌اند: «لباس ضخیم بپوشید؛ چراکه هر که لباسش نازک باشد دینش نازک (ضعیف) می‌شود» (Majlisi, 2005). دسته دیگر به بیان کیفیت تعامل و ارتباط زنان در جامعه پرداخته‌اند، آیات قرآن مانند (نور، ۳۰ و ۳۱) که در بخش دیگری از آن از ارتباط نامشروع نهی شده است، یا از زنان خواسته شده تا زینت خود را برای غیر از همسران خود آشکار نکنند و یا با زینت خود جلب توجه نکنند. در این باب نیز روایاتی زیادی وجود دارد مانند روایتی که از خلوت زنان با مرد نامحرم نهی شده است (Kulayni, 2003, Translated by Ostadoli, 2014). یا در روایتی دیگر از پیامبر که فرموده‌اند: «هر کس با زنی غیر از همسر خود شوخی‌های زننده کند خداوند در روز قیامت او را به ازای هر کلمه‌ای که گفته هزار سال حبس می‌کند» (Horr Ameli, 2008).

نیازهای انسان

انسان ذاتاً موجودی نیازمند است؛ چنان‌که خداوند متعال در آیه پانزدهم سوره فاطر می‌فرماید: «ای مردم، شما باید که نیازمندان به سوی خدا بیید، و خداست که بی نیاز ستوده است». نیاز مفهوم وسیعی دارد و در زمینه‌های مختلف تعاریف متفاوتی از آن ارائه می‌شود. نیازهای انسان علت اصلی ایجاد انگیزش‌های درونی، حرکت، رشد و کمال وی می‌باشد. نیازهای انسان به دو دسته مادی و معنوی تقسیم می‌شود. در واقع این نیازها هستند که به فعالیت و رفتار انسان جهت می‌دهند. از سوی دیگر این نیازها آن قدر متنوع و گوناگون هستند که ارضای همه آن‌ها تقریباً غیرممکن است (Emami, 2018). برای نیازهای انسان (Maslo (1970)، سلسله مراتبی را در نظر گرفت که به ترتیب عبارتند از: نیاز زیستی (pysiological)، نیاز به ایمنی (safety)، نیاز به تعلق پذیری و محبت (love)، نیاز به احترام (esteem) و نیاز به خودشکوفایی (self-actualization). در این سلسله نیازهای رده پایین باید قبل از نیازهای رده بالا ارضا شوند و تا این نیازها برآورده نشود، نیازهای مرحله بعد فعلیت پیدا نمی‌کنند. برای نمونه تا نیازهای زیستی از قبیل خوراک، پوشاک و... ارضاء نشوند نیازهای رده بالاتر فعال نمی‌شوند (Schultz, 2009, Translated by Karimi et al., 2013). اما این سلسله نیازها در برگیرنده تمامی نیازهای انسان نیست و از آن‌جا که دین اسلام خدامحور است، برخی نیازهای معنوی انسان نیز حقیقتی خدا محورانه دارد (Emami, 2018)؛ از این رو باید برخی نیازهای معنوی را نیز به هرم سلسله نیازهای مزلو اضافه کرد؛ این نیازها عبارتند از: نیاز وجودی (ربط و تعلق به خدا)، نیازهای ایمنی جویی معنوی، نیاز دوستی با خدا، نیاز به کرامت (عزت نفس و آزادگی اخلاقی)، نیاز به خودشکوفایی معنوی و تقرب به خدا، از این نیازها دو نیاز اول زیستی بوده و بقیه نیاز روانی-معنوی می‌باشد. البته این از این نکته نباید غفلت کرد که در هرم نیازهای مزلو اگرچه برخی نیازها مانند نیاز به تعلق، احترام و خودشکوفایی رنگ و بوی معنوی دارد اما طبق مبانی انسان‌گرایان در بعد جسمی انسان معنا می‌شود. حتی خودشکوفایی که مزلو از آن تعبیر به نیاز عالی کرده است طبق تفاسیر وی در حیطه زندگی مادی جای می‌گیرد (Shojaei, 2007).

حجاب، امنیت و نیازهای فیزیولوژیکی

نیازهای بدنی که از آن تعبیر به زیستی نیز می‌شود، یکی از مهم‌ترین نیازهای پایه‌ای می‌باشد. تا وقتی نیازهای زیستی برطرف نشود انسان احساس نیاز دیگری نخواهد کرد، از قوی‌ترین این نیازها، نیاز به آب، غذا، هوا،

جنس مخالف و رابطه با آن است (Schultz, 2009, Translated by Karimi et al., 2013). گزینه جنسی نقش مهمی در تکوین، شکل‌گیری، تکامل شخصیت و سعادت انسان دارد، همچنین اعمال، گفتار و کردار شخص را تحت تاثیر قرار می‌دهد (Sharafi & Taherpour, 2008). ادیان الهی همگی برای ارضاء صحیح این گزینه حدودی را معین کرده‌اند؛ اسلام هم تنها راه تامین و ارضاء این نیاز را ازدواج معرفی کرده است. حجاب در راستای محافظت از ارضای صحیح این نیاز در بستر خانواده است؛ چرا که اگر حجاب به خوبی رعایت نشود و زنان بدون پوشش اسلامی در اجتماع حضور پیدا کنند، پیامدهای منفی و مشکلات غیر قابل حل بر بستر خانواده تحمیل می‌شود. برای نمونه عوامل متعددی در ارضاء نیاز عاطفی ایجاد اختلال می‌کند (Nabavi Hesar & Ahmadi, 2012).

یکی دیگر از نیازهای هر شخص و به خصوص یک زن در طول زندگی، نیاز به امنیت است. امنیت حالتی است که در آن فرد نسبت به از دست دادن جان، مال و آبروی خود و یا آسیب رسیدن به آن‌ها دغدغه‌ای ندارد و بدون داشتن ترس نسبت به این امور، زندگی می‌کند (Ashouri, 2010). یکی از حکمت‌های دستور به حجاب از ناحیه خداوند متعال نیز، حفظ آرامش زن، مصونیت جامعه از فساد و معنا بخشیدن به امنیت اجتماعی است (Gheiratmand et al., 2014). حجاب مانند یک محافظ قوی از زنان محافظت می‌کند. اساساً زن اگر پوشش درست نداشته باشد در معرض خطر قرار می‌گیرد؛ در نتیجه حجاب برای او امنیت می‌آورد (Rahimi, 2017). خداوند متعال نیز در سوره احزاب می‌فرماید: «ای پیامبر ما به همسران و دخترانت و زنان مومنین بگو روسری‌های بلند بپوشند تا به راحتی شناخته شوند و مورد اذیت قرار نگیرند.» (احزاب، ۵۹). در یک پژوهشی که در آن به بررسی رابطه نوع حجاب و میزان امنیت اجتماعی در بین زنان شهر تهران پرداخته شده بود، این نتیجه به دست آمد که هرچه پوشش زنان با موازین اسلامی منطبق باشد، افراد امنیت اجتماعی بالاتری دارند (Fazelian, 2011). در گزارشی که از زنان آمریکا منتشر شده است، این‌گونه آمده است: «در زمستان به علت این که زنان به خاطر سردی هوا مجبورند پوشش بیشتری داشته باشند تجاوز به عنف کمتر می‌شود و در تابستان که نیازی به لباسی نیست تجاوز تا حد قابل توجهی افزایش پیدا می‌کند (Saboar Ordobari, 1993). بنابراین؛ با تدبیر در آیات شریفه مرتبط با حجاب و سایر مطالب مذکور به خوبی مشخص می‌شود؛ که امر به حجاب از ناحیه خداوند مقدمه‌ای برای رهایی بانوان از اذیت و آزار دیگران است؛ بنابراین حجاب به خوبی امنیت مورد نیاز زن از جهت روانی و اجتماعی را فراهم می‌آورد و به ارضاء صحیح این نیاز فطری کمک می‌کند.

حجاب و نیازهای روانی-معنوی

-حجاب و نیاز به تعلق داشتن و محبت (عشق):

یکی از نیازهای انسان، نیاز به محبت است، که از آن تعبیر به نیاز عاطفی نیز می‌شود. این نیاز از مهم‌ترین نیازهای انسان است که از همان ساعات اولیه پس از تولد باید توسط آغوش مادر، برآورده شود (Dezvari et al., 2015). روش ارضاء این نیاز در سنین مختلف متفاوت است، این نیاز در سنین بزرگسالی در سایه ازدواج و به کمک همسر برآورده می‌شود این نیاز توسط زوجین مقدم است (Rajabi, 2008). خداوند متعال در آیه بیست و یکم سوره روم می‌فرماید: «از نشانه‌های خداوند این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید که در کنار آن‌ها آرامش یابید و میان شما دوستی و رحمت قرار داد.» از این آیه شریفه روشن می‌شود که یکی از وظایف زوجین نسبت به هم تامین نیازهای عاطفی یکدیگر است. یکی از حکمت‌های وجوب حجاب شرعی از سوی پروردگار می‌تواند برای این باشد تا از عواطف زن محافظت کند. جواد آملی در این باره می‌نویسد: «اسلام زن را در سایه حجاب و سایر فضائل به صحنه می‌آورد تا معلم عاطفه، رقت، درمان، لطف، صفا، و مانند آن بشود؛ ایشان در ادامه می‌فرمایند زن به علاوه حجاب است که دستور عاطفه می‌دهد و عاطفه است که بنیان مرصوص را نگه می‌دارد (Latifi & Javadi Amoli, 2003). راسل در این باره می‌نویسد: «اگر مردی به سهولت زنی را به دست آورد، احساس آن مرد نسبت به آن زن یک حس عاشقانه عمیق نخواهد بود.» (Russell, 1929, Translated by Afshar, 1983). بنابراین ضروری به نظر می‌رسد برای تامین نیاز به محبت، بانوان نیاز به حجاب دارند.

حجاب و نیاز به احترام:

اگر زنان دچار بی مهری و یا تحقیر از ناحیه دیگران شوند بیشتر در معرض ناراحتی و مشکلات روانی قرار می گیرند و بهداشت روانی مورد نظر آن ها تامین نمی شود. بنابراین آن ها برای حفظ احترام خود باید ارزش واقعی خود را حفظ کنند (Rajabi, 2008). یکی از اموری که ارزش زن را به خوبی حفظ می کند؛ حجاب اسلامی است. حجاب در واقع از دسترسی آسان مردان به زنان جلوگیری می کند و به آن ها ارزشی بی نظیر می بخشد. قرآن کریم پس از آن که توصیه به پوشش زنان می کند می فرماید این کار برای این که به عفاف شناخته شوند و معلوم شود که خود را در اختیار مردان قرار نمی دهند بهتر است و در نتیجه حشمت آن ها حفظ می شود (Motahhari, 2017). نویسنده کتاب تاریخ تمدن این گونه می نویسد: «موانعی که عفت زنان را در مقابل شهوت مردان به وجود آورده است، باعث شده عاطفه و عشق شاعرانه را پدید آورد و ارزش زنان در چشم مردان را بالا برده است.»

(Durant & Durant, 1999, Translated by Aram et al., 2001). حجاب علاوه بر این که باعث احترام دیگران نسبت به زنان می شود، عزت نفس زنان را افزایش می دهد بخشی از این عزت نفس ناشی از همین احترامی است که دیگران به خاطر حجاب داشتن به او می گذارند و اینگونه زن بیشتر احساس ارزشمندی می کند. عزت نفس یعنی میزان احترامی که شخص به خود نسبت می دهد (Ranjbarian et al., 2005). در واقع عزت نفس مجموعه ای از افکار، احساسات، عواطف و تجربه و مانند این هاست که در فرآیند زندگی اجتماعی شکل می گیرند و باعث می شوند شخص نسبت به خود احساس ارزشمند بودن و یا برعکس آن (Sotoudeh, 2008). بنابراین عزت نفس، متولد زندگی اجتماعی است و رفتار و شخصیت انسان را در ابعاد مختلف تحت تاثیر قرار می دهد؛ وقتی انسان از محیط اجتماعی که در آن زندگی می کند احترام مورد نیاز را دریافت کند و این نیاز به خوبی بر طرف شود احساس ارزشمندی و عزت نفس می کند. طبق پژوهشی که تاثیر حجاب بر عزت نفس را در دانشجویان دختر دانشگاه علوم پزشکی مورد بررسی قرار داده است، این نتیجه حاصل شده است که بین حجاب و عزت نفس رابطه معنا داری وجود دارد و حجاب پیش بینی کننده عزت نفس است (Sefidi et al., 2013).

حجاب و نیاز به خودشکوفایی:

مفهوم خودشکوفایی از نظر Maslo (1970)، انگیزش نهایی هر انسانی برای رسیدن، آرامش روانی است. انسان های خودشکوفادار ویژگی هایی از قبیل درک کافی از واقعیت، احساس ارزشمندی و یکتایی، پذیرش احترام و سایر ویژگی های دیگر که در کتب شخصیت آمده است (Schultz, 2009, Translated by Karimi et al., 2013). برای این که خودشکوفایی به نحو احسن صورت بگیرد و انسان از ظرفیت های بالقوه خود به خوبی بهره مند شود؛ باید از آرامش روانی مطلوبی برخوردار شود. تحقیقات و پژوهش های انجام شده از این نکته پرده برمی دارد که خودشکوفایی رابطه معکوس با افسردگی و استرس دارد. همچنین بین روان رنجوری و خودشکوفایی ارتباط معنادار و منفی وجود دارد (Hosseini Dolatabadi et al., 2014). از طرفی یکی از عواملی که سبب به وجود آمدن استرس (stress) و روان رنجوری در بانوان می شود. در پژوهشی که به منظور بررسی رابطه حجاب و سلامت روان صورت گرفته بود این نتیجه حاصل شد که زنان هر چه بیشتر به پوشش کامل به ویژه چادر گرایش یابند اضطراب کمتری دارند (Rajabi, 2008). قطعاً یکی از مولفه های انسان های خودشکوفادار عدم اضطراب و آرامش روانی است.

حجاب و نیاز ربط و تعلق به خدا:

بنابر قواعد فلسفی، هر چیزی که در این عالم وجود دارد از دو دسته خارج نیست، یا وجود برای او ضرورت دارد و وجودش را مرهون موجود دیگری نیست که به او اطلاق واجب الوجود می شود و یا وجودش را مرهون موجود دیگری است که به او ممکن الوجود اطلاق می شود. انسان نیز از موجودات قسم دوم است و از این رو برای وجود و بقاء خود نیازمند علت می باشد (Shojaei, 2007). چنانچه در قرآن کریم اینگونه به این مطلب اشاره شده است: «ای مردم، شما باید که نیازمندان به سوی خدایید، و خداست که بی نیاز ستوده است» (فاطر، ۱۵). از جمله روابطی

که بین خدا و خلق لحاظ می‌شود، این است که مخلوقات نه تنها در اصل وجود و پیدایش‌شان نیازمند به خدا هستند، بلکه همه شئون وجودی آن‌ها وابسته به خدای متعال است و هیچ‌گونه استقلالی ندارند و او به هر نحوی که بخواهد، در آن‌ها تصرف، و امورشان را تدبیر می‌کند، هنگامی که این رابطه را به صورت کلی در نظر گرفته شود، لازمه آن تدبیر امور مخلوقین توسط خداوند است و مصادیق فراوانی، مانند حفظ و نگه‌داری کردن، حیات بخشیدن و میراندن، روزی دادن، به رشد و کمال رساندن، راهنمایی کردن و مورد امر و نهی قرار دادن و... دارد (Mesbah Yazdi, 2019). بنابراین معنای دقیق نیاز وجود و تعلق به خدا این است که انسان در همه شئون خود به خدا نیازمند است (Shojaei, 2007). حجاب نیز یکی از همین قوانین و احکام الهی است که از ضروریات فقهی دین اسلام است و حدود مشخص شده در این حکم قطعاً برای تعدیل غرائز انسانی مناسب است (Rajabi, 2008). از این رو با گردن نهادن به این حکم الهی، انسان سر تسلیم در مقابل فرمان الهی فرو می‌آورد و این مقدمه برای ارضاء این نیاز معنوی می‌شود؛ زیرا بنابر حکمت الهی، خداوند علاوه بر آفرینش، در جعل قوانین و اعطاء نعمات خودش نیازهای انسان را لحاظ می‌کند به گونه‌ای که حتی نیازهای زیستی وی تامین شود. در واقع انسان با اطاعت از قوانین الهی بیشتر نیاز وجودی و تعلق ربطی خودش به خدا را در می‌یابد.

-حجاب و ایمنی جویی معنوی:

ایمنی در بعد معنوی انسان با فطرت الهی و پاک انسان قابل دریافت می‌باشد، برای این که این فطرت الهی انسان از آسیب‌ها مصون باشد باید از طریق ارتباط با خدا نیاز ایمنی جویی وی تامین شود یکی از اقسام ایمنی جویی معنوی، ایمنی جویی از عذاب الهی است (Shojaei, 2007). طبق آیات قرآن روز جزایی هست و بهشت و جهنمی در کار خواهد بود. تقریباً ثلث آیات قرآن در مورد معاد است (Mesbah Yazdi, 2019). برای نمونه خداوند در سوره حجر می‌فرماید: «و مسلماً پروردگار توست که محشورشان می‌کند؛ زیرا او حکیم و داناست.» (حجر، ۲۵). از سوی دیگر بنابر تعالیم اسلامی، دنیا ظرف به فعلیت رساندن استعدادهای درونی است. انسان با عمل خود استعدادهای بالقوه خود را به فعلیت می‌رساند، در واقع انسان با عقاید و رفتار خود در دنیا صورتی از خود در آخرت می‌سازد اگر در اینجا خودش را کامل کند در آخرت نیز کامل خواهد بود. بنابراین بین اعمال در این دنیا و جایگاه اخروی رابطه مستقیم وجود دارد. از این رو اطاعت از دستورات و احکام الهی تأثیر زیادی در ایمنی افراد از عذاب الهی دارد، حجاب نیز به عنوان دستوری از خداوند می‌تواند نیاز به ایمنی از عذاب بانوان را تامین کند چون سر باز زدن از دستورات الهی موجب عذاب انسان در آخرت خواهد بود. البته انسان نباید برای اطاعت از اوامر الهی صرفاً به این نیاز اکتفاء کند، چرا که به لحاظ روان‌شناختی کسانی که صرفاً خدا را فقط از ترس عذاب جهنم، عبادت می‌کنند، در این نیاز تثبیت شده اند و نتوانسته‌اند به مراتب بالاتر از مراتب نیاز معنوی راه یابند (Shojaei, 2007).

-حجاب و نیاز دوستی با خدا:

وقتی انسان نیاز ایمنی جویی را تا حدی ارضاء کند، نوبت به نیاز دوستی با خدا می‌رسد. این نیاز شامل محبت کردن به خدا نیز می‌شود. خداوند متعال در سوره بقره می‌فرماید: «آنان که ایمان آورده اند، محبت و عشق‌شان به خدا بیشتر و قوی تر است» (بقره، ۱۶۵). عبادت و بندگی خداوند متعال می‌تواند در ارضاء این نیاز مؤثر باشد. چرا که از نشانه‌های دوستی خداوند بندگی خاضعانه اوست. امام صادق در این باره می‌فرماید: «نمی‌شود خدا را نافرمانی کنی و اظهار دوستی با خدا کنی! به جان خودم، این رفتاری عجیب است. اگر دوستی راستین بود، اطاعتش می‌کردی؛ زیرا دوست‌دار مطیع، کسی است که او را دوست دارد.» (Horr Ameli, 2008). بنابراین حجاب هم به عنوان حکمی از احکام الهی می‌تواند مقدمات اطاعت از خداوند را محقق سازد که این اطاعت خود مقدمه برای ارضاء نیاز دوستی با خداست.

-حجاب و نیاز به کرامت، خود شکوفایی معنوی و تقرب به خدا:

کرامت انسان براساس ارزش‌های الهی از قبیل ایمان، تقوا، حریت و... در نظر گرفته می‌شود، تامین نیاز به

کرامت و حریت، موجب نزاهت و اعتلای روحی شده و زمینه را برای سلامت روان فراهم می‌آورد. قطعاً حجاب موجب کرامت انسان در زمینه‌های مختلف اجتماعی برای بانوان شده و زمینه ارضاء این نیاز را فراهم می‌آورد. از سوی دیگر بالاترین نیاز معنوی انسان، شکوفایی ابعاد معنوی و تقرب به خداست و تا وقتی این نیاز برطرف نشود، وجود افراد، سراسر اضطراب و تنش می‌شود. با تأمل در دستورات خداوند این نکته را دریافت می‌شود که اطاعت از فرامین الهی به قصد تقرب الهی، که رعایت حجاب یکی از آنهاست می‌تواند یکی از عوامل تقرب الهی و خودشکوفایی معنوی باشد (Shojaei, 2007).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف واکاوی جایگاه فرهنگی حجاب در ارضاء نیازهای زیستی و معنوی زنان صورت گرفت. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که دین اسلام به نیازهای انسان توجه دارد و احکام، عقاید و اخلاق اسلامی در راستای کمک به ارضاء صحیح این نیازها می‌باشد. در آیات قرآن و روایات معصومان، حدودی برای پوشش بانوان مشخص شده‌است؛ برخی از آیات و روایات شرایط پوشش را مشخص کرده‌اند و برخی دیگر به کیفیت تعامل زن و مرد پرداخته‌اند. همچنین نتایج حاکی از این است که نیازهای زیستی انسان عبارتند از نیاز فیزیولوژیکی و نیاز به ایمنی است و نیازهای روانی-معنوی نیز عبارتند از نیاز به تعلق‌پذیری و محبت، نیاز به احترام، نیاز به خودشکوفایی، نیاز ربط و تعلق به خدا، نیازهای ایمنی جویی معنوی، نیاز دوستی با خدا، نیاز به کرامت (عزت نفس و آزادی اخلاقی)، نیاز به خودشکوفایی معنوی و تقرب به خدا بود. به عبارتی رعایت حجاب در ارضاء این نیازها در بانوان تأثیرات به‌سزایی دارد و با رعایت پوشش مورد توصیه در اسلام، ارضاء نیازها نیز تسهیل می‌شود. حجاب نقش مهمی در ارضاء نیازهای زیستی و روانی-معنوی زنان دارد. از نظر زیستی، حجاب باعث تعدیل در ارضاء غریزه جنسی و همچنین سبب افزایش احساس امنیت در برابر نگاه‌ها و رفتارهای نامناسب می‌شود. از نظر روانی-معنوی، حجاب به زنان احساس تعلق به جامعه‌ای با ارزش‌های مشترک می‌دهد و باعث افزایش احترام به خود و از سوی دیگران می‌شود. حجاب به زنان کمک می‌کند تا بر ارزش‌های درونی و خود شکوفایی تمرکز کنند و احساس نزدیکی و ارتباط معنوی با خدا را تقویت می‌کند. با رعایت حجاب، حس آرامش و امنیت روانی افزایش می‌یابد و زنان احساس می‌کنند که در راه رضایت خداوند قدم برمی‌دارند. پوشش مناسب نیز باعث افزایش عزت نفس و احساس آزادی در انجام امور اخلاقی می‌شود و به زنان کمک می‌کند تا به اهداف معنوی خود نزدیک‌تر شوند و به شکوفایی معنوی برسند.

سهم نویسندگان: مهدی امانی: گردآوری اطلاعات، طراحی چارچوب کلی، اصلاح مقاله و نویسنده مسئول. دکتر رحیم میردریگوندی: تنظیم محتوا، ایده‌پردازی و کمک در جمع‌آوری اطلاعات مرتبط. همه نویسندگان نسخه نهایی را بررسی و تایید کردند.

سپاسگزاری: نویسندگان مراتب تشکر خود را از همه کسانی که در انجام این مقاله نقش داشته‌اند اعلام می‌دارند.

تعارض منافع: در این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان گزارش نشده‌است.

منابع مالی: این مقاله از حمایت مالی برخوردار نبوده است.

References

The Holy Quran.

Aghayani Chavoshi, A., Talebian, D., Habibi, M., Dehaghin, V., & Anvari, S. (2010). The

- viewpoints of young and middle-aged people about the superior hijab. *Journal of Behavioral Sciences*, 4, 7-81. [Persian] URL: <https://B2n.ir/b83294>
- Ahmadi, M.R. (2001). The role of kinship in mental health. *Journal of Marefat*, 10(46), 40-55. [Persian] URL: <http://noo.rs/U2VP6>
- Asadi, M., Mashaalpour, M., Ebadi, Z., Mousavi, S., & Zarbakhsh, M. (2017). Investigating the relationship between self-esteem dimensions and attitude toward hijab among married and single female students of payame noor university of ahvaz. *Journal of Islam and Social Sciences*, 20, 141-152. [Persian] DOI: <https://10.30471/soci.2019.1510>
- Ashouri, D. (2010). *Political Encyclopedia*. Tehran: Morvarid. [Persian] URL: <https://B2n.ir/b08324>
- Dezvari, N., Alaei Kahroudi, F., Khanali ajan, L., & Talebi ghane, E. (2015). Mother-infant attachment and related factors in mothers of hospitalized preterm infants. *Journal of health and care*, 17(4), 340-349. [Persian] URL: <https://B2n.ir/j22089>
- Durant, A., & Durant, W. (1999). *History of Civilization: The Orient: The Cradle of Civilization*. Translated by: Ahmad Aram, Amir Hossein Arianpour, Askari Pashaei. (2001). Tehran: Education of the Revolution. URL: <https://B2n.ir/a92842>
- Emami, M. (2018). Need and neediness from the perspective of psychology and Islam. *Journal of theology*, 11(46), 1-15. [Persian] URL: <https://B2n.ir/q60506>
- Farahidi, Kh. (1985). *Kitab al-'Ayn*. Qom: Dar al-Hijra Publications. URL: <https://B2n.ir/q72054>
- Fazelian, P. (2011). Investigating the relationship between hijab type and social security among women in Tehran. *women's research Journal, Institute for Humanities and Cultural Studies*, 1(2), 65-86. [Persian] URL: <https://B2n.ir/y44864>
- Gheiratmand, S., Mokhtari, N., & Askari, M. (2014). The individual and social effects of hijab and Its role in women's social security. *Journal of islamic social research, razavi university*, 103(4), 161-189. [Persian] URL: <https://B2n.ir/y23329>
- Haqshenas, J. (2007). Hijab in the verses of the Qur'an with a look at the traditions. *Journal of kitab-e-zan*, 9(36), 51-88. [Persian] URL: <https://B2n.ir/k83984>
- Horr Ameli, M. (2008). *Wasa'il al-Shi'a ila Tahsil Masa'il al-Shari'a*. Vol.20. Tehran: Islamieh. URL: <https://B2n.ir/k48683>
- Hosseini Dolatabadi, F., Sadeghi, A., Saadat, S., & Khodayari, H. (2014). The relationship between self-efficacy and self-actualization with coping strategies in students. *Research in medical education*, 6(1), 10-18. [Persian] URL: <http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.rme.6.1.10>
- Hosseinzadeh, A., Niazi, M., & Shafaei Moghaddam, E. (2017). Investigating the relationship between Social and cultural factors and attitudes to the norm of islamic dress (Hijab): A case study of students of kashan university in the academic year 2013-2014. *Journal of religion and communication*, 25(1), 9-40. [Persian] DOI: <https://10.30497/rc.2018.2260>
- Jahangiri, A., & Shojaei, M. (2011). *Investigating the relationship between the level of belief in hijab and self-concept among applied science students in Bojnourd city*. Abstract of the articles of the National Chastity Conference, North Khorasan, North Khorasan Provincial Police

- Command. URL: https://journals.rihu.ac.ir/article_1510.html
- Kulayni, M. (2003). *Al-Kafi*. Vol.5. Translated by: Hossein Ostadvali. (2014). Tehran: Dar al-Thaqalayn. URL: <https://B2n.ir/p65807>
- Latifi, M., & Javadi Amoli, A. (2003). *Woman in the Mirror of Jalal and Jamal*. Qom: Esra. [Persian] URL: <https://B2n.ir/u63224>
- Majlisi, M. (2005). *Bihar al-Anwar*. Vol.76. Tehran: Islamieh. URL: <https://B2n.ir/y54774>
- Mesbah Yazdi, M. (2019). *Teaching Beliefs*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. URL: <https://B2n.ir/x51677>
- Motahhari, M. (2006) *Collection of Martyr Motahhari's Works* (Vol. 19), Tehran: Sadra. URL: <https://B2n.ir/g00046>
- Motahhari, M. (2017). *The Issue of Hijab*. Tehran: Sadra. URL: <https://B2n.ir/g99601>
- Nabavi Hesar, J., & Ahmadi, KH. (2012). The effectiveness of mindfulness-based family therapy approach on women's cold temperament on the threshold of divorce. *Quarterly journal of counseling and psychotherapy*, 2(3), 412-425. [Persian] URL: <https://B2n.ir/a75296>
- Rahimi, A. (2017). *Angels of the Earth: An Exploration of the Nature and Reason of Women's Clothing*. Tehran: Jamal. [Persian] URL: <https://B2n.ir/n07440>
- Rajabi, A. (2008). *Hijab and its Role in Mental Health*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [Persian] URL: <https://B2n.ir/h00678>
- Ranjbarian, R., Moosapour, N., & Ghezelayagh, M. (2005). The relationship between self-esteem and the need for Success of employees of public organizations. *Journal of Studies in development and evolution*, 12(48), 86-102. [Persian] URL: <https://B2n.ir/a28401>
- Russell, B. (1929). *Marriage and Ethics*. Translated by: Mehdi Afshar. (1983), Tehran: Kavian, 2nd Edition. URL: <https://B2n.ir/w58941>
- Saboor Ordobadi, A. (1993). *The Ritual of Islamic Welfare*. Tehran: Islamic Culture Publishing Office. [Persian] URL: <https://B2n.ir/t95133>
- Schultz, S. (2009). *Personality Theories*. Translated by: Farhad Jomehri, Hadi Bahiraei, Behzad Goodarzi, Siamak Naqshbandi, Yousef Karimi, Mohammadreza Nikkho. (2013). Tehran: Arasbaran. URL: <https://B2n.ir/n70294>
- Sefidi, F., Mafi, R., Ghadimi, F., & Taherpour, M. (2013). The effect of hijab observance on self-esteem among students of Qazvin university of medical sciences. *Culture in islamic university*, 3(7), 217-228. [Persian] URL: <https://B2n.ir/x25742>
- Sharafi, M., & Taherpour, M. (2008). Strategies for increasing marriage and expanding the culture of easy marriage with an emphasis on the islamic approach. *Journal of cultural Engineering*, 3(17-18), 53-73. [Persian] URL: <https://B2n.ir/n35810>
- Shojaei, M.S. (2007). The theory of spiritual needs from the perspective of islam and its corresponding to Maslow's hierarchy of needs. *Islamic Studies and Psychology*, 1(1), 87-11. [Persian] URL: <https://B2n.ir/m10680>
- Sotoudeh, H. (2008). *Social Psychology*. Tehran: Avaye Noor. [Persian] URL: <https://B2n.ir/e30109>